

ЗАВГОРОДНЯ Ю. С.,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави
і права (Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.26>**ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДІТЬМИ,
ЯК КАТЕГОРІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

У статті проаналізовано проблематику розуміння профілактики правопорушень, що вчиняються дітьми. Наголошено на перманентному характеру питання запобігання вчиненню дітьми правопорушень та таких факторах, що посилюють актуальність тематики, як розвиток технологій, соціальні зміни, глибокі трансформації сім'ї та освітнього середовища, економічна нестабільність, триваюча війна та міграційні процеси. Наголошено, що дослідження в галузі профілактики правопорушень дітьми є надзвичайно важливим для забезпечення сталого розвитку суспільства та забезпечення прав та інтересів наступних поколінь.

Виокремлено та наведено коротку характеристику таких характеристик профілактики правопорушень, що вчиняються дітьми: системний підхід (передбачає систему заходів, які розробляються та впроваджуються систематично для запобігання виникненню або зменшення ризику вчинення правопорушень серед дітей); превентивний підхід (основною метою профілактики є запобігання вчиненню правопорушень шляхом усунення причин і умов, які сприяють їхньому виникненню); комплексний підхід (профілактика правопорушень серед дітей передбачає застосування різноманітних заходів та методів у різних соціальних сферах); комунікативний підхід (ефективна профілактика правопорушень потребує співпраці між різними установами, організаціями та громадськими групами); суб'єктний підхід (йдеться про діяльність не усіх органів та установ, а про спеціально уповноважені інституції, на які покладено відповідне завдання та яким надані відповідні повноваження).

Наголошено на важливості розмежування між заходами загальної та спеціальної превенції правопорушень, що вчиняються дітьми. Спеціальна превенція є напрямом діяльності окремих інституцій, повноваження яких і передбачають вжиття відповідних заходів (суб'єктний підхід).

Резюмовано, що запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми – це систематична, цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених державою органів, установ та організацій, що здійснюється в межах їх повноважень та включає комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчинення правопорушень дітьми, зменшення кількості таких правопорушень та їх впливу на суспільство та дитину.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, дитина, загальна і спеціальна превенція, запобігання правопорушенням, правопорушення, що вчиняються дітьми.

Zavorodnia Yu. S. Prevention of Offenses Committed by Children as a Category of Administrative Law

The problems of understanding the prevention of offenses committed by children is analyzed in the article. Emphasis is placed on the permanent nature of the issue of preventing crimes committed by children and such factors as the technologies

development, social changes, deep transformations of the family and educational environment, economic instability, the ongoing war and migration processes increase the relevance of the topic. It was emphasized that research in the field of prevention of delinquency by children is extremely important for ensuring the sustainable development of society and ensuring the rights and interests of future generations.

The following characteristics of the prevention of offenses committed by children are singled out and briefly described: systemic approach (implies a system of measures that are developed and implemented systematically to prevent the occurrence or reduce the risk of committing offenses among children); preventive approach (the main goal of prevention is to prevent the commission of offenses by eliminating the causes and conditions that contribute to their occurrence); a comprehensive approach (prevention of delinquency among children involves the use of various measures and methods in various social spheres); communicative approach (effective crime prevention requires cooperation between various institutions, organizations and public groups); subject approach (it is not about the activities of all agencies and institutions, but about specially authorized institutions assigned with the corresponding task and appropriate powers).

The importance of distinguishing between measures of general and special prevention of offenses committed by children is emphasized. Special prevention is the direction of individual institutions' activity, the powers of which provide for taking of appropriate measures (subjective approach).

It is summarized that the prevention of offenses committed by children is a systematic, purposeful activity of specially authorized state authorities, institutions and organizations, carried out within the limits of their powers and includes a set of measures aimed at preventing the commission of offenses by children, reducing the number of such offenses and their impact on society and the child.

Key words: *administrative offence, child, general and special prevention, prevention of offences, offenses committed by children.*

Вступ. Тематика запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми має перманентний характер. Відтак, вжиття профілактичних заходів щодо правопорушень, вчинених дітьми, є актуальним завданням у тому числі й сучасного суспільства. Можна стверджувати, що нині ця проблематика набула особливо характеру, оскільки стає все більш поширеною у контексті розвитку технологій, соціальних змін та глибоких трансформацій у структурі сім'ї та освітнього середовища. Високий рівень інформатизації та доступ до Інтернету, по-перше, роблять дітей більш уразливими перед ризиком віртуальних злочинців, які залучають дітей до протиправної діяльності, по-друге, сприяють вчиненню самими дітьми таких як правопорушень як булінг, зокрема, кібербулінг та інших.

Крім того, економічна нестабільність, триваюча війна та міграційні процеси, а також інші фактори можуть впливати на збільшення кількості дітей, що потрапляють у вразливе становище та стають об'єктами агресії або самі вчиняють правопорушення.

Здатність дітей адаптуватися до цих нових викликів та ризиків є критичною для їхнього психосоціального розвитку та формування стійких моральних цінностей, що, у свою чергу, вимагає комплексного підходу до профілактики правопорушень серед дітей, включаючи розробку та впровадження освітніх програм, покликаних підвищити їхню освіченість у сфері цифрової безпеки, прав людини та громадянської відповідальності. Крім того, важливо забезпечити підтримку та психологічну допомогу дітям, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, що можуть сприяти їхній втраті довіри до суспільства та збільшенню ризику вчинення правопорушень.

Розвиток наукових досліджень у цій галузі дозволить краще зрозуміти фактори, які впливають на вчинення правопорушень дітьми, а також ефективність різних методів профілактики. Інноваційні підходи, засновані на наукових даних, можуть бути використані для

створення більш ефективних програм та стратегій, спрямованих на зменшення ризику правопорушень серед дітей та забезпечення їхнього безпечного та гармонійного розвитку.

Таким чином, дослідження в галузі профілактики правопорушень дітьми є надзвичайно важливим для забезпечення сталого розвитку суспільства та забезпечення прав та інтересів наступних поколінь.

У цілому варто відзначити, що у вітчизняному правознавстві тематика запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми, є предметом вивчення багатьох науковців. Так, згадаємо, зокрема, таких як: В. Доненко, Д. Калаєнов, А. Комзюк, М. Корнієнко, Ю. Личенко, Р. Опацький, К. Пісоцька, С. Стеценко, О. Сугак та ін.

І хоча окремі з робіт вказаних авторів переважно спрямовані на запобігання окремим видам правопорушень серед дітей (що цілком правильно у аспекті вжиття відповідних заходів), висновки, що викладені у цих роботах є основою для вироблення комплексного підходу. Так, згадаємо, наприклад, висновок К. Пісоцької про те, що «можемо зробити висновки, що адміністративно-правовими аспектами профілактики правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є заходи індивідуальної та загальної профілактики, здійснення комплексних заходів спеціально уповноваженими підрозділами поліції з неповнолітніми, що схильні вчиняти адміністративні правопорушення внаслідок наркоманії» [1, с. 340].

Відзначимо доволі системний підхід до опису правопорушень, що вчиняються дітьми та визначення заходів запобігання М. Корнієнка, хоча основною вадою дослідження (зважаючи на предмет нашого дослідження) цього вченого є зосередження уваги саме на кримінально-правовій складовій злочинності [2].

Окремі аспекти означеної проблематики були предметом вивчення Н. Коломосць, зокрема у контексті діяльності Національної поліції [3, с. 209-259].

Не можна не згадати і монографічне дослідження Є. Зеленського та І. Кравченко, що присвячене безпосередньо діяльності Національної поліції з профілактики правопорушень, що вчиняються дітьми [4].

Слід також вказати на комплексний характер піднятої проблематики, що включає не тільки правовий аспект (що має бути ураховано і при проведенні досліджень у галузі права). У цьому контексті варто згадати дисертаційне дослідження К. Мураненко, у якому авторкою «обгрунтовано необхідність: здійснення диференційованого підходу до визначення психологічного віку дитини в контексті її правоздатності та дієздатності; запропонована концептуалізація національного законодавства стосовно соціально-правового захисту дітей; висвітлено переваги системи пробації як наряду попередження адміністративних правопорушень неповнолітніх» [5].

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення загальних положень розуміння адміністративно-правової профілактики правопорушень, що вчиняються дітьми.

Результати дослідження. Основою для вдалого визначення конкретних адміністративно-правових заходів профілактики правопорушень, що вчиняються дітьми, є чітке розуміння самого поняття запобігання цим правопорушенням (оскільки питання правопорушень, що вчиняються дітьми є цілком визначеним та не потребує особливої інтерпретації).

Аналіз правничої літератури дозволяє зробити попередній висновок про те, що поняття профілактики в контексті правопорушень дітей включає в себе систему заходів, спрямованих на запобігання вчинення правопорушень, зменшення їх кількості та впливу на суспільство та саме дитяче середовище. «Соціальна профілактика – вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді, попередження ускладнення вже існуючих проблем» [6, с. 12] – відзначає Н. Головка.

Слід наголосити на тому, що запобігання правопорушенням (у тому числі й тих, що вчиняються дітьми) необхідно розглядати як активну стратегію, спрямовану на виявлення та

усунення факторів, які сприяють вчиненню правопорушень, а також на підвищення свідомості та виховання осіб з метою запобігання відповідних порушень.

У цьому певна подібність і, водночас, відмінність запобігання правопорушенням та вихованню дітей. Хоча виховання та профілактика правопорушень мають спільну мету – запобігання вчиненню правопорушень, вони відрізняються за своєю природою, засобами та підходами.

Виховання є ширшим поняттям, яке охоплює весь спектр соціальних, моральних, етичних і культурних аспектів формування особистості [7, с. 104-106]. Воно спрямоване на розвиток особистісних якостей, цінностей, навичок та умінь, які сприяють повноцінному і гармонійному розвитку особистості. Виховання базується на позитивних моделях та стимулах, спрямованих на розвиток людського потенціалу та формування позитивних життєвих підходів.

З іншого боку, профілактика правопорушень зазвичай більш фокусується на конкретних діях та заходах, спрямованих на запобігання конкретних видів правопорушень. Вона зазвичай зосереджується на виявленні та усуненні факторів, які сприяють вчиненню правопорушень, а також на застосуванні конкретних стратегій та інструментів для зменшення ризику правопорушень.

Відтак, хоча виховання і профілактика правопорушень спрямовані на подібну мету, вони відрізняються своїми підходами та методами. Виховання спрямоване на загальний розвиток особистості, тоді як профілактика правопорушень – фокусується на конкретних аспектах, пов'язаних з запобіганням конкретних видів правопорушень.

На нашу думку, до основних ознак профілактики правопорушень серед дітей слід віднести наступні:

1. *Систематичний підхід*. Профілактика правопорушень передбачає систему заходів, які розробляються та впроваджуються систематично для запобігання виникнення або зменшення ризику вчинення правопорушень серед дітей. Ця ознака вимагає розробку стратегій, програм та політик, які охоплюють різні аспекти життя суспільства.

2. *Превентивний підхід*. Основною метою профілактики є запобігання вчиненню правопорушень шляхом усунення причин і умов, які сприяють їхньому виникненню. Ця ознака включає попередження соціальної відчуженості, забезпечення доступу до освіти та здорової розважальної діяльності, а також підтримку для вразливих груп населення.

3. *Комплексність*. Профілактика правопорушень серед дітей передбачає застосування різноманітних заходів та методів у різних соціальних сферах. Ця ознака вимагає проведення різноманітних освітніх кампаній, заходів, спрямованих на підтримку для сімей, реабілітаційні програми для злочинців, поліцейські патрулювання тощо.

4. *Співпраця і партнерство (комунікативний підхід)*. Ефективна профілактика правопорушень потребує співпраці між різними установами, організаціями та громадськими групами. Це може бути співпраця між органами правопорядку, установами освіти, медичними установами, громадськими організаціями тощо.

У цьому контексті згадаємо дослідження Т. Назар про необхідність взаємодії відповідних підрозділів Національної поліції та інституцій соціального захисту населення щодо запобігання правопорушенням. «Належить виокремити підрозділи Національної поліції України і центри соціальних служб, взаємодія яких у сфері профілактики адміністративних і кримінальних правопорушень є важливою умовою їх функціонування» [8, с. 4] – вказує авторка.

5. *Суб'єктний підхід*. Ведучи мову про профілактику правопорушень серед дітей не можна не відзначити те, що йдеться про діяльність не усіх органів та установ, а про спеціально уповноважені інституції, на які покладено відповідне завдання та надані відповідні повноваження.

Спеціально уповноважені інституції в цьому контексті можуть включати органи правопорядку, соціальні служби, органи охорони здоров'я, установи освіти та інші відповідні організації. На ці органи покладено відповідальність за здійснення заходів з профілактики

правопорушень серед дітей у відповідності з їх функціями та повноваженнями. Доречно вказати, що такий підхід відображено і у законодавстві [9-10].

Цей аспект підкреслює важливість спеціалізованого та спрямованого підходу до профілактики правопорушень серед дітей. Спеціалізовані органи мають спеціальні знання та досвід у роботі з дітьми, що дозволяє їм ефективно виявляти потенційні загрози та реагувати на них, а також розробляти та впроваджувати адаптовані програми та заходи.

Відтак, суб'єктний підхід у профілактиці правопорушень дозволяє забезпечити спеціалізовану та максимально ефективну діяльність з цієї сфери, що сприяє зменшенню ризику вчинення правопорушень серед дітей та підвищенню рівня їхнього захисту та безпеки.

Водночас, слід вказати, що наведена характеристика – суб'єктний підхід – вимагає згадки про поділ профілактичних заходів на загальну та спеціальну превенції.

Загальна та спеціальна превенція правопорушень, що вчиняються дітьми, є ключовими аспектами в сучасній кримінальній політиці та соціальних програмах, спрямованих на забезпечення безпеки та благополуччя молодого покоління. Обидва підходи виявляються необхідними для ефективного запобігання вчиненню правопорушень та покращення соціальної ситуації дітей у суспільстві.

Загальна превенція правопорушень дітьми орієнтована на широке спектру профілактичних заходів, які спрямовані на зменшення загального ризику вчинення правопорушень серед дітей. Цей підхід включає в себе широкомасштабні освітні кампанії, розвиток соціальних програм та послуг для дітей та їхніх сімей, а також створення безпечних та стимулюючих умов для розвитку дітей у суспільстві.

Спеціальна превенція правопорушень дітьми передбачає більш цілеспрямовані та специфічні заходи, спрямовані на попередження конкретних видів правопорушень серед дітей. Цей підхід орієнтований на виявлення та втручання у ризиковані ситуації, підтримку та реабілітацію дітей з високим ризиком втягнутися у правопорушницьку діяльність, а також на розвиток спеціалізованих програм та служб, спрямованих на роботу з цільовими групами дітей.

Одним із ключових аспектів загальної превенції правопорушень є підвищення освіти та свідомості громадськості щодо проблем правопорушень серед дітей та їх наслідків для суспільства. Що може включати проведення інформаційних кампаній, навчальних заходів та тренінгів для батьків, педагогів та інших членів суспільства, спрямованих на підвищення усвідомленості щодо факторів, що сприяють виникненню правопорушень серед дітей, та на розвиток навичок ефективного реагування на ці проблеми.

Важливо також надати достатню підтримку та ресурси для розвитку соціальних програм та служб, які спрямовані на підтримку дітей у складних життєвих ситуаціях, зменшення ризику їхнього втягнення у правопорушницьку діяльність та забезпечення їхнього адекватного розвитку та захисту. Також необхідно забезпечити ефективну співпрацю між різними організаціями та установами, які працюють у цій сфері, з метою максимальної ефективності та координації зусиль.

Отже, загальна та спеціальна превенція правопорушень, що вчиняються дітьми, є комплексними підходами, спрямованими на забезпечення безпеки, захисту та гармонійного розвитку дітей у суспільстві. Ці підходи взаємодоповнюють один одного та спрямовані на забезпечення повноцінного та здорового розвитку молодого покоління. Однак, саме спеціальна превенція є напрямом діяльності окремих інституцій, повноваження яких і передбачають вжиття відповідних заходів (суб'єктний підхід).

Додамо, що профілактика правопорушень є важливою складовою сучасної державно-правової політики, спрямованою на забезпечення безпеки та благополуччя суспільства. Ефективна профілактика передбачає необхідність визначити та аналізувати фактори ризику, які сприяють вчиненню правопорушень дітьми. Ці фактори можуть бути різноманітними і включати в себе вплив сім'ї, оточення ровесників, освітній рівень, економічний статус тощо. Наприклад, відсутність стабільного сімейного середовища може збільшувати ймовірність втягнення дітей у правопорушницьку діяльність.

На основі аналізу цих факторів формуються та реалізуються конкретні заходи, спрямовані на попередження правопорушень.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що запобігання правопорушенням, що вчиняються дітьми (у аспекті адміністративно-правової науки) слід розуміти як систематичну, цілеспрямовану діяльність спеціально уповноважених державою органів, установ та організацій, що здійснюється в межах їх повноважень та включає комплекс заходів, спрямованих на запобігання вчинення правопорушень дітьми, зменшення кількості таких правопорушень та їх впливу на суспільство та дитину.

Список використаних джерел:

1. Пісоцька К.О. Адміністративно-правові аспекти профілактики правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 338-340.
2. Корнієнко М.В. Концептуальні основи протидії насильницьким злочинам щодо дітей. Одеса: ОДУВС, 2019. 320 с.
3. Коломоець Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.
4. Зеленський Є.С., Кравченко І.С. Адміністративна діяльність Національної поліції щодо запобігання вчиненню адміністративних правопорушень дітьми : монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС. 2016. 124 с.
5. Мураненко К. Ю. Юридико-психологічні засади профілактики адміністративних правопорушень, вчинюваних дітьми: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.06. Київ, 2020. 229 с.
6. Головка Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.
7. Мотунова Н.В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2014. Вип. 31. С. 104-106.
8. Назар Т.Я. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії підрозділів Національної поліції України та центрів соціальних служб у профілактиці правопорушень: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2021. 196 с.
9. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21 червня 2001 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
10. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей. Закон України від 24 січня 1995 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

